

 Katsaus

Demokratia ja media Suomessa 2009¹

Viime vuosien mediakentän nopeat muutokset ovat johtaneet siihen, että monet perinteiset viestintäpolitiikan ja viestinnän sääntelyn keinot ovat auttamattomasti vanhentuneet. Lainsäädännön tasolla lainsäätäjät ja valvovat viranomaiset ovat yrittäneet pysyä digitaalisen konvergenssin perässä mutta huonolla menestyksellä, kuten esimerkiksi ratkaisemattomat ongelmat kiellettyjen sisältöjen ja tekijänoikeuksien valvonnassa internetissä osoittavat.

Yksi perusongelmista – niin kansainvälisesti EU:ssa kuin kansallisellakin tasolla – on se, että viestintäpolitiikassa kehitykseen on reagoitu ensisijaisesti markkinanäkökulmasta ja kilpailuoikeuden kannalta. Tuloksena on yritys hallita kehitystä paikkailamalla eritasoisia ongelmia yhdellä ja samalla kaavalla: poistamalla kilpailun esteitä ja oikaisemalla markkinahäiriöitä. Kansalaisten perusoikeuksien näkökulma on unohdettu liian usein, vaikka viestintäjärjestelmän ensimmäisenä tehtävänä tulisi olla demokratian tukeminen ja kansalaisten yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen edistäminen.

Tässä katsauksessa tarkastellaan suomalaisen viestintäjärjestelmän viimeaikaista kehitystä kansalaisten viestinnällisten oikeuksien näkökulmasta. Lähtökohtana on, että viestintäjärjestelmän toiminnan arviointia on vaikea erottaa demokratian toteutumisen arvioinnista. Siksi teemat kulkevat paikoin lomittain. Koska monet tarkasteltavista ilmiöistä ovat vielä tuoreita, käytetty aineisto on suurelta osin ajankohtaisaineistoa, lehtiartikkeleita ja raportteja. Missä mahdollista, on tulkintaa pyritty tukemaan tutkimuskirjallisuudella. Tarkastelun painopiste on vuoden 2009 tapahtumissa, mutta koska poliittiset prosessit ovat hitaita, ulottuu aikajänne useisiin vuosiin. Terminologisenä yläkäsitteenä toimii viestintäjärjestelmä, johon alakäsitteinä sisältyvät erilaiset mediat ja joukkoviestimet, sekä teknologioina että käytänteinä.

Demokratian ihanne

Demokratialla on monta määritelmää. Yleisenä osallistuvan demokratian ihanteena voidaan pitää sellaista yhteiskuntaa, jossa jokaisella sen jäsenellä on tasavertainen mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Päätöksenteko ei koske vain niin sanotun kovan politiikan aluetta, kuten valtiollista politiikkaa ja taloutta, vaan myös vapaa-aikaan, kulttuuriin, koulutukseen ja muuhun arkielämään liittyviä asioita. Näin ymmärretyn demokratian toteutumisen edellytyksenä on, että kansalaisilla on valintoja tehdessään käytettävissään parhain saatavilla oleva tieto ja että heillä on kyky arvioida sitä omien tarpeittensa ja odotustensa kannalta (Setälä 2006).

Näitä edellytyksiä voidaan pitää myös kansalaisten viestinnällisten oikeuksien keskeisenä sisältönä. (Ks. Thomas 2006; Moring & Nieminen 2006.)

Demokratian toteutumisen kannalta kaikki mediaan liittyvät instituutiot (joiden kokonaisuutta tässä kutsutaan mediajärjestelmäksi) sekä kasvatus- ja koulutusinstituutiot ovat keskeisiä. Yleisesti sanottuna: median roolina on tarjota tiedollisia ja kulttuurisia valmiuksia, kun taas kasvatuksen ja koululaitoksen tehtävänä on tuottaa keinoja tietojen arviointia ja harkintaa varten.

Median haasteet

Suomalainen mediajärjestelmä – sekä sanoma- ja aikakauslehdistö että sähköinen media, ennen muuta Yleisradio – on syntynyt ja rakentunut yhtä jalkaa Suomen valtiollisen kehityksen myötä. Sillä on ollut tärkeä valistuksellinen ja tiedon levittämisen tehtävä, samaten se on toiminut keskeisenä kansalaisyhteiskunnan demokraattisen mobilisaation välineenä. Media on kautta historian toiminut erottamattomana osana suomalaista demokraattista järjestelmää. Tästä syystä eri alojen päätöksentekijät ovat tottuneet kohdistamaan mediaan vahvoja odotuksia. Päätöksentekijöillä on myös perinteisesti ollut huomattava vaikutus median toimintaan ja sen sisältöihin, niin valtakunnallisella kuin alueellisella ja paikallisella tasolla. (Tommila & Salokangas 1998; Nieminen 2006a.) Tämän vaikutuksen luonnetta ja seurauksia on vasta viime vuosina alettu systemaattisemmin tutkia (ks. Kantola 2002; Perna & Pitkänen 2006; Perna, Niemi & Pitkänen 2007).

Tilanne on kuitenkin peruuttamattomasti muuttunut parin viimeisen vuosikymmenen aikana. Mediaan kohdistuvat kaupalliset paineet ovat lisääntyneet voimakkaasti viimeistään 1980-luvulta lähtien. Kaupallisen kilpailun logiikka on muokannut median uutisvälitystä ja sen viihdesisältöjä tavalla, joka on koettu ristiriitaiseksi sen demokratian toteutumiseen liittyvän yhteiskunnallisen roolin kannalta. Monet tutkijat ovat puhuneet median tyhmentävästä vaikutuksesta (*dumbing down*) (esim. Aslama 2003). Samalla kehitys on lisännyt median riippumattomuutta päätöksentekijöistä. Kun päätöksentekijät – maan hallitus, elinkeinoelämän johto – aiemmin kokivat kykenevänsä vaikuttamaan median agendaan, on tilanne heidän näkökulmastaan kääntynyt päinvastaiseksi (Aslama & Kivikuru 2002; Kantola 2002; Nieminen & Pantti 2009).

Samaan aikaan perinteinen media ja sen ytimenä pidetty uutisjournalismi ovat joutuneet kasvaviin vaikeuksiin. Käynnissä on kahdentasoinen kriisi. Yhdeltä kannalta ongelmana on yleisöjen uudelleen jakautuminen eri medioiden kesken: sanomalehtien painosmäärät ovat laskeneet ja erityisesti nuorison osuus lukijakunnasta on vähentynyt; samaan aikaan sähköisten viestimien yleisöt ovat hajaantuneet entistä useammille kanaville. Syinä yleisöjen pirstoutumiseen ovat niin television digitalisoimisesta juontuva kanavien moninkertaistuminen kuin internetin lisääntynyt käyttö. Kehitys on johtanut sekä mainosrahoitteiset televisiokanavat että mainos- ja ilmoitustuloista ja tilausmaksuista riippuvaliset sanomalehdet kasvaviin vaikeuksiin. Syksyllä 2008 alkanut kansainvälinen talouskriisi on voimistanut tätä negatiivista kierrettä: suomalaisten sanomalehtien mainos- ja ilmoitustuotot ovat pudonneet vuoden 2009 aikana noin 25 prosenttia, television osalta pudotus on ollut 15 prosentin luokkaa.²

Kehityksen toisena puolena on erilaisen viihdemedian kulutuksen jatkuva kasvu. Esimerkkejä tästä ovat nuorten pelikulttuurin yleistyminen, musiikin kuuntelun ja talenteiden jakelun laajeneminen sekä itse tuotettujen videoiden suosio internetissä. Toisaalta internetin ja erilaisten sosiaalisen median muotojen yleistyminen on merkinnyt suurta muutosta median käyttötavoissa. Aiempi passiivinen, sanomien vastaanotolle perustuva median käyttö on täydentynyt käyttäjän aktiivisella osallistumisella sanomien tuotantoon. Käyttäjien itse tuottamista sisällöistä tulee osa arkipäivää. Tähän liittyy myös kasvava kriittisyys sisältöjä kohtaan: passiivisen vastaanoton rinnalle nousee verkon välityksellä tapahtuva sisältöjen kriittinen vertaisarviointi. (Ks. Matikainen 2009.)

Tilanne on ristiriitainen, ja median eri toimijat arvioivat kehitystä hyvin eri tavoin. Sanomalehtiteollisuuden näkökulmasta eletään perinteisen tuotantomallin kriisiä ja tulevaisuuden nähdään olevan verkkomediassa. Teollisuuden näkökulmasta verkon ongelmana on, että verkonkäyttäjät ovat tottuneet saamaan uutispalvelut verkon kautta ilmaiseksi, mikä syö perustaa verkkojulkaisujen ansaintalogiikalta.³ Verkkojulkaisuista saatavat mainos- ja ilmoitustulot eivät riitä kattamaan julkaisujen tuotantokustannuksia.⁴ Kokemukset verkkolehtien muuttamisesta maksullisiksi ovat kuitenkin toistaiseksi ristiriitaisia, ja tulevaisuus koetaan epävarmaksi.

Kaupallinen televisioteollisuus on eriytyvässä yhtäältä suurelle yleisölle suunnattuihin viihdekanaviin, toisaalta pienemmille erikoisyleisöille tarjottaviin maksukanaviin. Median talouskriisin syvenemisen myötä on myös kaupallisten mediayhtiöiden painostus julkisin varoin ylläpidettyjä julkisen palvelun yleisradioyhtiöitä (BBC, YLE, SVT) kohtaan kasvanut voimakkaasti. Kritiikin kohteina ovat muun muassa julkisen palvelun laajentuminen verkkoon ja sitä kautta tapahtuva uutis- ja muidenkin sisältöjen ilmaisjakelu, mikä vähentää kaupallisten yhtiöiden kykyä kilpailla uutismarkkinoilla; julkisen palvelun yhtiöiden harjoittama viihdeohjelmien tarjonta, mikä vähentää kaupallisten kanavien kykyä kilpailla viihdeohjelmien markkinoilla; sekä julkisen palvelun nauttima rahoitusmonopoli, minkä katsotaan erityisesti talouslaman aikaan vahvistavan julkisen palvelun yhtiöiden asemaa kohtuuttomasti, samalla kun kaupalliset toimijat joutuvat supistamaan kulujaan.⁵ Myös YLE on joutunut viime vuosina supistamaan kulujaan ja vähentämään henkilökuntaansa.

Yhteistä mediateollisuudelle on epävarmuus taloudellisesta tulevaisuudesta ja verkkoviestinnän mahdollistamista ansaintalogiikoista. Mediajärjestelmän rakenteen kehittäminen tapahtuu ensisijassa taloudellisten arvojen pohjalta, joiden sivuun muiden yhteiskunnallisten arvojen pelätään jäävän. (Ks. McChesney 2003; van Cuilenburg & McQuail 2003; Hallin & Mancini 2004.) Tästä ovat huolissaan myös monet perinteisen median edustajat.⁶

Viestinnälliset oikeudet Suomessa

Kun suomalaisen mediajärjestelmän nykytilaa arvioidaan kansalaisten viestinnällisten oikeuksien toteutumisen kannalta, voidaan siinä erottaa neljä pääulottuvuutta (ks. Nieminen, Aslama & Pantti 2005; Nieminen 2009b):

Pääsyyllä tarkoitetaan sitä, että kansalaisilla tulee olla tasavertaiset mahdollisuudet päästä tiedon lähteille tietojen jakelumuodosta tai teknologiasta riippumatta.

Sisältöjen saatavuus koskee tietosisältöjen monipuolisuutta ja kattavuutta: kaikilla tulee olla saatavilla yhtäläisin ehdoin paras tieto ja asiantuntemus, korkeatasoisin viihde ja taide, yhtäläiset itseilmaisun välineet.

Toimintakyky (kompetenssi) käsittää kansalaisten kyvyt ja valmiudet käyttää mediaa ja sen tarjoamia tietosisältöjä parhaalla tavalla heidän tarpeittensa ja odotustensa mukaisesti.

Dialogisuus koskee demokratian ydintä: mediajärjestelmän tavoitteena tulisi olla demokraattisen julkisen keskustelun järjestäminen, jossa päätöksentekijät ja kansalaiset käyvät aitoa vuoropuhelua.

Seuraavassa arvioidaan näiden ulottuvuuksien toteutumista tämän päivän Suomessa.

1. Pääsy

Suomalaisilla on nykyään melko tasavertaiset mahdollisuudet käyttää kohtuullisin kustannuksin tärkeimpiä tieto- ja mediaverkkoja. Tämä koskee niin painoviestintää (sanoma- ja aikakauslehdet) kuin sähköisiä viestimiä (radio ja televisio) ja perustelevisiointia (kiinteä- ja matkapuhelinverkko). Ongelmaksi on kuitenkin muodostumassa se, että samalla kun yhä suurempi osa viestinnästä on siirtynyt verkkoympäristöön, perinteisesti telepalveluissa sovelletun yleispalveluvelvoitteen toteutus on tullut hankalammaksi. Tämä näkyy erityisesti laajakaistapalvelujen saatavuuden alueellisessa eriarvoisuudessa ja palvelujen hinnoitteluperiaatteissa (vrt. korkeat datasiirron maksut).⁷

Osana syksyllä 2008 vahvistettua laajakaistastrategiaansa hallitus on luvannut ulottaa kohtuuhintaiset nopeat laajakaistayhteydet kaikkien kotitalouksien ulottuville Suomessa vuoteen 2015 mennessä.⁸ Jo vuoden 2010 aikana on tarkoituksena turvata kotitalouksille vähintään yhden megabitin yhteys ja vuoteen 2015 mennessä sadan megabitin yhteys. On kuitenkin vielä epäselvää, miten tämä aiotaan käytännössä toteuttaa: miltä osin julkinen valta kantaa siitä vastuun, ja miltä osin toteutus jää yksityisten teleoperaattoreiden tehtäväksi.⁹ Monet uudet verkkopalvelut edellyttävät jo nyt tehokkaassa käytössä huomattavasti nopeampaa kuin megabitin laajakaistayhteyttä. Samaan ongelmakokonaisuuteen liittyy kiinteiden puhelinyhteyksien katkaiseminen harvaanasutuilla alueilla. Kiinteiden yhteyksien sijaan tarjottavat langattomat verkkoyhteydet eivät ole tarjonneet vastaavia palveluja (kuten telefaksin häiriötön käyttömahdollisuus, signaalin tasalaatuisuus). (Haantie & Ojaniemi 2008.)

2. Saatavuus

Saatavuudella tarkoitetaan sitä, että kaikilla kansalaisilla pitää olla saatavillaan tasavertaisesti kaikkia tarvitsemiaan tai haluamiaan mediasisältöjä. Tämä koskee erityisesti erilaisia vähemmistöryhmiä – mielipide-, kulttuuri-, maku- ja muita vähemmistöjä ja erityisryhmiä. Saatavuuden kannalta tärkeitä asioita ovat muun muassa monipuoliset *tieto- ja informaation sisällöt*, moniarvoisuutta toteuttava *orientoiva tieto*, sosiaalista ja kulttuurista *yhteisöllisyyttä* edistävät sisällöt sekä kansalaisten *itseilmaisumahdollisuudet*.

Tietojen saavuudella viitataan tosiasiatietojen (faktojen) saatavuuteen. Periaatteessa faktatietoa on lisääntyvästi saatavilla, mitä osaltaan on edistänyt myös internetin käytön lisääntyminen. Hankaluutena on kuitenkin tarpeellisen tiedon löytäminen ja tarjolla olevan tiedon luotettavuuden varmistaminen. Ongelmaksi on koettu uutisjournalismin lisääntynyt viihteellistyminen. Vaarana on perinteisesti ymmärretyn faktan ja fiktion, tosiasia-aineiston ja kuvitteellisen tai mielipiteellisen aineiston, sekoittuminen. Tämän on pelätty vähentävän suomalaisten perinteisesti korkea luottamusta median uutisvälitykseen. Esimerkkinä tällaisesta uutisvälityksen trivialisoinemisesta on korostunut johtavien poliitikkojen yksityiselämän asioiden seuraaminen, minkä tunnetuiksi kohteiksi ovat joutuneet muun muassa Ilkka Kanerva ja Matti Vanhanen.

Ongelmaksi on koettu myös tiedonhankinnan kaupallistuminen. Kasvava osa luotettavista tietosisällöistä on siirtynyt maksullisiksi, mikä rajoittaa niiden tehokasta ja tasapuolista käyttöä. Tämä koskee julkisia tietolähteitä (esim. Tilastokeskus), yksityisiä asiantuntijapalveluja, perinteisiä medioita ja verkkomediaa. Tietopalvelujen kallistuessa esimerkiksi yliopistollinen tutkimus on vaikeuksissa, koska kasvaneita tiedonhankintakuluja ei ole perinteisesti budjetoitu tutkimushankkeisiin. Kuten edellä on todettu, odotettavissa on myös tällä hetkellä maksuttomien verkon uutispalvelujen muuttuminen ainakin osittainen maksullisiksi.¹⁰

Hakukoneiden (Google, Yahoo, MSNSearch) luotettavuuden ongelmiin on aiemmin liittynyt yritysten mahdollisuus hankkia itselleen alkuperäistä korkeampi sijoitus hakusanalistalla maksua vastaan. Nykyään tämä ei ole mahdollista, mutta käytössä on erilaisia manipulaatiokeinoja nostaa sijoitusta muilla keinoin.¹¹ Toisentyyppisen ongelman muodostaa internet-verkkoyhteyksiä tarjoavien yhtiöiden mahdollisuus hidastaa itselleen epämieluisien palveluntarjoajien verkkoliikennettä esimerkiksi vähentämällä niiden käytössä olevaa yhteysnopeutta (ns. *net neutrality* -ongelma).¹²

Huolestumista on aiheuttanut myös aiemmin julkisena pidetyn tiedon tekeminen ei-julkiseksi tai salaiseksi. Tämä on seurausta yhtäältä julkisten palvelujen ja laitosten yksityistämisestä ja toisaalta globaalien turvallisuusongelmien heijastumisesta myös suomalaiseen yhteiskuntaan ("terrorisminvastainen taistelu").¹³ Erityisen ongelman kohtaavat monet maahanmuuttajaryhmät ja kielivähemmistöt, jotka ovat epätasa-arvoisessa asemassa omakielisten tieto- ja informaatiopalvelujen rajallisuuden vuoksi (ks. Pietikäinen 2000).

Orienteatiolla tarkoitetaan tietojen tulkintaa ja taustoittamista. Orienteivan tiedon merkitys korostuu tilanteessa, jossa tarjolla olevan tiedon määrä on kasvanut nopeasti. Yksityisen kansalaisen kyky koota ja tulkita kaikkia itselleen merkityksellisiä faktoja on väistämättä rajallinen. Tässä uutismedian tarjoamat, keskenään ristiriitaiset ja kilpailevatkin tulkinnat ovat perinteisesti olleet keskeisiä. Ihanteellisessa demokratiassa vallitsee demokraattinen mielipidepluralismi: orientoivaa tietoa tulee olla tarjolla niin, että kansalainen voi punnita itsenäisesti erilaisia keskenään ristiriitaisiakin suosituksia ja johtopäätöksiä. Tältä osin tilanne ei Suomessa vaikuta kovin hyvältä. Liian usein sekä sanomalehdet että sähköiset viestimet tarjoavat yhdenmukaisia tulkintoja, ja niitä kyseenalaistavat tai vaihtoehtoiset tulkinnat suljetaan ulkopuolelle. Tätä on edesauttanut Suomessakin voimakkaasti edennyt median omistuksen keskittyminen. Silloinkin kun kilpailua esiintyy – kuten iltapäivälehdissä – se tapahtuu useimmiten skandaaliuutisten keinoin. (Herkman 2005; Kivioja 2008.)

Aiemmin mielipidepluralismia tuettiin myös julkisella lehdistötuella. Se mahdoll-

listi muun muassa levikiltään nopeasti supistuneen poliittisen puoluelehdistön toiminnan jatkumisen jonkin aikaa. Suomessa on kuitenkin katsottu, että lehdistötuki vääristää sanomalehtialan markkinoita ja loukkaa siten EU:n kilpailulainsäädäntöä. Tukea onkin supistettu 1990-luvulta alkaen voimakkaasti.¹⁴ Asia on kuitenkin nousut jälleen esille uutismediaa koettelevan globaalien talouskriisien myötä, kun sekä mainonnan voimakas supistuminen että kansalaisten käytössä olevat varat uhkaavat median taloudellista perustaa. Vaarassa on erityisesti uutisjournalismin monipuolisuus ja moniarvoisuus. Huolta journalismin laadusta kannetaan myös laatulehden toimituksellisessa johdossa.¹⁵

Paikallisella tasolla monipuolista tiedonvälitystä pyrittiin edistämään myös paikallisradioiden perustamisen alkuvaiheessa 1980-luvun puolivälissä, jolloin osa toimiluvista suunnattiin ei-kaupallisille toimijoille. Julkisen tuen puuttuessa niiden taloudelliset toimintaedellytykset jäivät kuitenkin heikoiksi ja monipuolinen ohjelmatarjonta korvautui nopeasti kevyen musiikin soittolistoilla. (Ylönen 2002; Ala-Fossi 2007.)

Erlaisia julkisia tukijärjestelmiä tarvittaisiin edelleen median sisältötarjonnan monipuolistamiseksi. Osoituksena niiden merkityksestä on julkista tukea edelleen nauttivan suomalaisen elokuvateollisuuden menestys sekä kotimaassa että kansainvälisesti.¹⁶ Ajankohtainen kysymys on myös paikallisen ja yhteisöllisen televisiotuotannon julkisen tuen järjestäminen. Ensimmäinen askel olisi toimilupapolitiikan suuntaaminen tämän edistämiseen. (Ks. Ojajärvi, Valtonen & Uronen 2008.)

YLE:ssä keskusteltu suunnitelma yhtiön ohjelmatuotannon tarjoamisesta kustannuksetta yleiseen käyttöön olisi samaten askel kohti viestinnällistä demokratiaa. Hanketta on arvosteltu kuitenkin siitä, että jos YLE tarjoaa julkisin varoin kustannettuja sisältöjä vapaasti jaettavaksi, se vääristää sähköisen viestinnän markkinoita ja vie pohjaa pois kaupallisten uutispalvelujen tuottajilta.¹⁷ Toisesta näkökulmasta kiinnostava on TVkaista-yhtiön tarjoama televisio-ohjelmien edelleenjakeluun perustuva palvelu. Yhtiön toiminta-ajatuksena on tarjota käyttäjilleen kohtuullista kuukausimaksua vastaan mahdollisuus katsoa ja tallentaa internetin välityksellä kaikki Suomen vapaasti katsottavissa olevat televisiokanavat missä kolkassa maapalloa tahansa. Ainoa rajoitus on, että ohjelmat voidaan katsoa ja tallentaa vasta niiden alkuperäisen esityksensä jälkeen – ei siis suorana lähetyksenä. Huolimatta toimintaan sisältyvistä kiistattomista tekijänoikeuksista koskevista ongelmista TVkaistan palvelulla on selvästi viestinnällistä demokratiaa edistävä ulottuvuus (ks. Nieminen 2009a).

Sosiaalinen ulottuvuus koskee mediasisältöjen merkitystä sosiaalisen ja kulttuurisen yhteisöllisyyden ylläpitämisessä ja vahvistamisessa. Tätä edistävät medioiden erilaiset viihde- ja ajanvieteaineistot, mutta myös median välittämät taiteen ja kulttuurin eri muodot. Demokratian kannalta olennaista on jälleen se, että mediasisällöt palvelevat tasapuolisesti erilaisten yhteiskunnallisten ryhmien sosiaalisia ja kulttuurisia tarpeita ja odotuksia. Liikenne- ja viestintäministeriön vuosittaisten tutkimusten mukaan Suomessa vallitsee eri median sisältöryhmien välillä kohtalaisen hyvä tasapaino, ja (sähköinen) mediajärjestelmä tuottaa yhdessä monipuolisen kokonaisuuden. (Aslama & Wallenius 2005; Aslama & Lehtinen 2009.) Kuitenkin erityisesti viihdeohjelmien tarjonnassa on yhä selvä epäsuhta: suurin osa ulkomaisesta viihdesisällöstä (kuten sarjaohjelmat) tulee englantia puhuvista maista. Muista kuin englanninkielisistä eurooppalaisista maista tulee vain pieni vähemmistö kaikista ulkomailla tuotetuista ohjelmista.¹⁸

Monissa yhteyksissä on todettu ongelmaksi mediasisältöjen tarjoamien mallien vaikutukset lapsiin ja nuoriin. Kasvattajat ovat huolissaan viihdeohjelmien tarjoamista väkivaltaisista ja seksistisistä toiminta- ja asennemalleista. Viime aikoina erityistä huolta on kannettu internetin tarjoamista sisällöistä, joiden valvonnan järjestäminen on perinteisiä medioita hankalampaa (ks. Huovinen 2007).¹⁹ Palvelun tarjoajien itsesääntely ei ole johtanut merkittäviin tuloksiin. Väkivaltaa ja seksiä sisältävien televisio-ohjelmien lähetyssajakohdan myöhentämisen sanotaan vain siirtäneen nuorison katseluaikaa myöhemmäksi, mikä heijastuu väsymyksenä ja muina ongelmina kouluissa.

YLE:n lakisääteinen julkisen palvelun tehtävä sisältää yhtiölle vahvan veloitteen huolehtia monipuolisesti kansalaisten sosiaalisista ja kulttuurisista viestinnällisistä tarpeista. Toimintaympäristön nopeat muutokset tekevät tästä entistä haasteellisempaa: miten julkista palvelua toteutetaan tilanteessa, jossa sosiaaliset erot kasvavat, yhteiskunnan monikulttuurisuus lisääntyy ja kansalaisten mediakäyttö pirstoutuu? Tämän pohdinta on jäänyt vielä vähäiselle huomiolle keväällä 2009 käynnistyneessä YLE:n tulevaisuutta koskevassa keskustelussa, jossa on keskitytty YLE:n rahoitusjärjestelmän uudistamiseen ja julkisen palvelun tarkempaan rajaukseen.²⁰ Hallituksen päätöksen 1.10.2009 mukaan kaikilta kotitalouksilta aletaan vuoden 2012 alusta alkaen periä Yleisradiomaksua, jonka suuruudeksi ennakoidaan noin 175 euroa vuodessa. Samalla hallitus päätti, että YLE:n julkisen palvelun toteuttamista valvomaan asetetaan yhtiön ulkopuolinen ja siitä riippumaton neuvosto; lisäksi ”valvonnasta on tarkoitus tehdä kattavampaa ja itsenäisempää”.²¹

Itseilmaisu käsittää ne foorumit ja keinot, joilla kansalaiset voivat esiintyä itse haluamallaan tavalla julkisuudessa. Itseilmaisu voi käsittää esimerkiksi poliittisen mielipiteen ilmauksen tai taiteellisen esityksen, performanssin. Tässä suhteessa median uudet muodot (internet, sosiaalinen media) tarjoavat aiemmin kokemattomia mahdollisuuksia. Verkon välityksellä tapahtuva keskinäinen viestintä on nimetty ”itsetuotetuksi sisällöksi” (*self generated content*), ja sitä hyödynnetään esimerkiksi lehdistössä muun muassa lukijoiden lähettämien valokuvien, tekstiviestipalstojen sekä lehtien verkkoversioiden blogi- ja keskustelupalstoilla. On kuitenkin epäselvää, missä määrin tämä lisää kansalaisten sananvapautta poliittisen vaikuttamisen mielessä (ks. Matikainen 2009).

Samalla kun uusi viestintäteknologia on luonut uusia itseilmaisun areenoita, kehitykseen sisältyy myös ongelmia. Ensiksikin, verkko avaa uusia mahdollisuuksia myös rikolliselle itseilmaisulle, mistä erilaiset viharyhmät ja väkivaltaa ihannoivat keskustelupalstat ovat esimerkkeinä. Tämä on myös luonut tarpeen lisätä uudenlaista verkon viranomaisvalvontaa ja sen käytön kontrollointia.

Toiseksi, verkossa tapahtuvaa yhteisöllistä viestintää ja sen kautta muodostuvia luottamussuhteita voidaan käyttää väärin. Toistuvasti esiintyviä esimerkkejä tästä ovat erilaiset identiteettivarkaudet sekä lasten seksuaalinen ahdistelu sekä pedofilia.²² Samat ongelmat liittyvät muuhunkin yhteiskunnalliseen toimintaan, joten niitä ei sinänsä voi pitää vain verkkoviestinnälle ominaisina ilmiöinä. Toinen asia on, onko niiden verkossa tapahtuvia ilmenemismuotoja vastaan vielä kyetty suojautumaan tehokkaasti.²³

Kolmanneksi, niin verkossa tapahtuvan kaupankäynnin kuin Facebookin ja muiden sosiaalisten medioiden kautta käyttäjät luovuttavat itsestään – kulutuskäyttäytymisestäään, mielityksistään, sosiaalisista verkostoistaan, yksityiselämästään – run-

saasti sellaisia tietoja, joita voidaan hyödyntää kaupallisesti. Tästä on suhteellisen viattomana esimerkkinä Amazon-verkkokirjakaupan täsmämarkkinointi, joka perustuu käyttäjäprofiilien automaattiseen luomiseen tilaajatietojen pohjalta. Pidemmälle vietyinä tällainen profilointi voisi toimia myös esimerkiksi hakukoneiden henkilökohtaisesti räätälöityinä tuloksina.

3. Kompetenssi

Mediakompetenssilla tarkoitetaan kansalaisten kykyä ja valmiuksia käyttää medioita ja niiden tarjoamia sisältöjä kriittisesti. Usein mediakompetenssi (tai monikossa: mediakompetenssit) on ymmärretty vain koululaitoksen ja kasvattajien huoleksi.²⁴ Siitä, miten valmistautumattomia eri tahot ovat vakavaan keskusteluun aiheesta, kertoo julkinen paniikki Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien yhteydessä. Erityisenä kritiikin kohteena on ollut internet, sen kontrolloimaton käyttö ja sen sisällön puuttuva valvonta. Ongelmana on, että mediakompetenssiin liittyvät valmiudet nousevat yleensä julkiseen keskusteluun vain reaktiivisesti, kuten koulusurmien yhteydessä tapahtui.

On vaikea kuvitella, että mediakompetensseista voidaan vakavasti keskustella ilman, että keskustelun osallisiksi kutsutaan myös mediajärjestelmän eri osien edustajat. Aihe koskee niin mediateknologian kehityksestä ja sovelluksista vastaavia kuin mediasisällön tuottajia ja jakelijoita.²⁵ Teknologian osalta asia on hyvin käytännöllinen: useimmat medialaitteet ovat edelleen käyttäjälle vaikeita hallita. Niiden asennus ja käyttöönotto on monimutkaista, käyttöliittymät ovat hankalia ja käytön opastus on parhaimmillaankin puutteellista. Monet mediapalvelujen tilaus- ja käyttö sopimukset ovat edelleenkin epäselviä, palvelujen hinnoitteluperusteet vaikeaselkoisia ja useat määräaikaissopimukset kuluttajalain näkökulmasta vähintään kyseenalaisia elleivät suoraan lainvastaisia.²⁶ Tarvittaisiin selvästi tehokkaampaa kuluttajien etujen puolustamista.

Mediasisältöjen tehokas valvonta rikollisuuden ehkäisemiseksi puuttuu yhä. Ongelma on globaali ja vaatii myös globaaleja ratkaisuja, mutta tällä hetkellä on epäselvää, onko ratkaisujen hakemiseksi riittävää poliittista tahtoa. Yhtenä vastauksena on ollut vetoaminen kaupallisten palveluntarjoajien itsesääntelyn tehostamiseen, mutta sen tehokkuudesta ei ole juurikaan tutkimustietoa (ks. Mäkinen 2006). Itsesääntelyyn liittyvistä käytännön ongelmista kertovat kuitenkin monet internet-palveluntarjoajista Kuluttajavirastoon tehdyt valitukset.

Yhdeltä osaltaan kysymys mediakompetensseista koskee myös kansalaisten valmiuksia käyttää tehokkaasti julkishallinnon verkkopalveluja. Huolimatta monista julkishallinnon työryhmistä ja suosituksista julkisten verkkopalvelujen kehittäminen on edelleen pahasti kesken.²⁷ Miten julkisten verkkopalvelujen kehittämisessä on huomioitu kansalaisten käyttövalmiuksien kehittäminen – ohjauksen ja koulutuksen järjestäminen?

4. Dialogisuus

Dialogisuuden perustana on käsitys siitä, että demokratia toteutuu parhaiten silloin, kun kansalaiset voivat olla aktiivisesti mukana itseään koskevista asioista keskusteltaessa ja vaihtoehtoisia toimenpiteitä suunniteltaessa. Dialogisuuden vastakohtana on monologisuus, joka perustuu päätöksentekijöiden ennalta sopimien päätösten informointiin kansalaisille, ilman sellaista keskustelua, joka voisi vaikuttaa itse päätöksiin.

Dialogisuus on medialle monestakin syystä ongelma. Media-alan professionalismiin (erityisesti journalismiin) on kuulunut asiantuntijuus: journalistien tehtävänä on koota, suodattaa ja tulkita tietoa ja tällä tavalla palvella yleisöjään. Tasavertaisen keskustelun rakentaminen ei ole kuulunut median toimintatapoihin eikä journalistiseen ammatillisuuteen (ks. McChesney 2003; Eide 2008). Uusien mediamuotojen yleistessä, kanavien moninaisuudessa ja yleisöjen hallitsemattoman hajaantumisen myötä mediateollisuudessa on kuitenkin jouduttu pohtimaan uusia keinoja yleisöjen kokoamiseksi ja kiinnittämiseksi määrättyyn mediaan (lehden lukijakuntaan, radiokanavaan). Erilaisia yleisölähtöisen journalismin malleja on otettu käyttöön.

Yhdeltä osaltaan tämä on yhdistynyt kansalaisjournalismin hankkeisiin. Niiden alkuperä on kansalaislähtöisessä demokraattisen journalismin ajatuksessa. Se perustuu ajatukseen siitä, että media (erityisesti sanomalehti) rakentaa aiheiden ja teemojen käsittelyn vuoropuhelussa lukijoidensa kanssa: toimituksen järjestämien lukijapaamisten käsittely heijastuu uutisoinnissa, ja uutisointi toimii kansalaiskeskustelun jatkamisen välineenä. Tuntuu luonnolliselta, että kansalaisjournalismi on omimmillaan paikallisten kysymysten käsittelyssä. (Ks. Heikkilä 2004.)

Kansalaisjournalismin ongelmana median kannalta on jännite journalistisen riippumattomuuden ja aktiivisen kansalaismielipiteen välillä. Media ei katso voivansa sitoutua toimimaan toimituksen ulkopuolella muodostuneiden näkökantojen ja mielipiteiden välittäjänä, vaan toimituksellinen vastuu on säilytettävä medialla (McChesney 2003). Yksi vastaus yleisölähtöisen journalismin haasteisiin on ollut niin sanottu kampanjajournalismi. Sen ideana on, että toimitus valitsee yleisöään kiinnostavan yhteiskunnallisen epäkohdan ja ryhtyy eri muodoin kampanjoimaan sen ympärillä. Esimerkkejä viime ajoilta ovat kampanjat koulukiusaamista vastaan tai vanhusten hoidon parantamiseksi. (Kunelius & Reunanen 2008a.)

Kampanjajournalismi ei kuitenkaan ole varsinaisesti dialogista. Käsiteltävät ongelmat ja niiden käsittelytavat on määritelty ennalta toimituksessa. Viime kädessä kampanjointia ohjaa kaupallinen logiikka ja myynnin edistämisen tarkoitus. Vaikka kampanjointi voi toimia yleisöjä aktivoivana ja osallistavana tärkeissä sosiaalisissa epäkohdissa, osallistajat eivät välttämättä itse pääse vaikuttamaan kampanjan tavoitteisiin ja siihen, mihin heidän osallistumistaan käytetään. Ongelmaksi muodostuu ”julkisuuden moralisoituminen”, julkisen harkinnan ja dialogin korvautuminen kampanjoinnilla ja stereotypioilla. (Kunelius & Reunanen 2008b.)

Viime vuosina media on kehittänyt aktiivisesti uusia muotoja yleisövuorovaikutuksen lisäämiseksi. Tämän suuntaisia kokeiluja tehdään myös Suomessa monissa medioissa. Mitään yhtenäistä mallia ei ole kuitenkaan hahmottunut, vaan lukijoiden ja katsojien osallistumista ja osallistamista edistetään monin eri keinoin. (Ks. esim. Heinonen 2008.)

Median mahdollisuudet ja rajat

Lopuksi on tarpeen suhteellistaa suomalaisen mediajärjestelmän ongelmia. On vaikea nähdä, miten niitä voidaan ratkaista irrallaan demokratian isoista yleisistä ongelmista. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että medialla ja kaikella sen tarjoamalla sisällöllä on merkitystä vain silloin, kun se koskettaa ihmisiä. Demokratian kannalta median tarjoama tieto koetaan merkitykselliseksi vain, jos sen tarjoamat vaihtoehdot ovat todellisia ja kansalaisilla on aidosti mahdollisuus päättää niiden pohjalta.

Usein on todettu, että suomalaisen poliittisen kulttuurin ongelmana on päätöksentekijöiden ja kansalaisten välisen dialogin heikkous. Sen sijaan että päätösvaihtoehtoja valmisteltaisiin julkisessa ja avoimessa keskustelussa, ennalta sovitut päätökset tuodaan usein kansalaisille tiedoksi ilman että niihin voidaan enää vaikuttaa. Vuorovaikutukselle perustuvan julkisen neuvottelun sijaan suomalaiselle kulttuurille on ominaista päätöksenteon monologisuus. 1990-luvun laman jälkeen kasvanut yhteiskunnallinen eriarvoisuus on loitontanut päättäjiä ja kansalaisia entisestään. Usko perinteiseen poliittiseen vaikuttamiseen on vähentynyt. (Valtioneuvoston selonteko 2002; Borg 2005; Nieminen, Aslama & Pantti 2006; Rinne 2008.) On selvää, että päätöksentekijöiden ja kansalaisten välistä luottamuskuilua ei voida ylittää pelkästään tehostamalla tiedotustoimintaa tai käynnistämällä PR-kampanjoja (ks. esim. Lee 2006; Liu 2007). Sen sijaan tarvitaan keskustelulle ja neuvottelulle perustuvaa poliittista kulttuuria, jonka rakentamisessa medialla eri muodoissaan on keskeinen sija.²⁸

Viimeaikainen kehitys Suomessa on vahvistanut kansalaisten kokemusta vaikutusvallattomuudestaan. Toukokuusta 2008 alkaen esillä ollut vaalirahakohu ei ole tilannetta suinkaan parantanut.²⁹ Samalla yhteiskunnallisen eriarvoisuuden koetaan kasvaneen: jako kulkee hyväosaisten ja vaikutusvaltaisten sekä huonompiosaisten ja vallattomien välillä (Torvi & Kiljunen 2005; Moisio ym. 2008). Tämä ei voi olla vaikuttamatta myös siihen, miten kansalaiset suhtautuvat mediaan. Perinteisen uutisjournalismin yhteiskunnallinen tilaus heikentyy, ja viihteellisempien sisältöjen kysyntä kasvaa.

Poliittisen kulttuurin monologisuus ei kuitenkaan näytä olevan saumatonta. Jotakin viimeaikaisia esimerkkejä sen hauraudesta ovat hallituksen ilmoitus keväällä 2009 yleisen eläkeiän myöhentämisestä 65 vuoteen sekä valtionyhtiö Fortumin pääjohtajan vuoden 2008 tulospalkkion suuruus. Molemmissa tapauksissa julkinen tyytymättömyys johti muutoksiin: eläkepäätös peruttiin ja Fortumin johto joutui eroamaan. Myös median aktiivisuus vaalirahakohussa on nostanut perinteisen uutisjournalismin arvovaltaa. Sekä vaalirahoituksen yleisiä pelisääntöjä että sitä koskevaa julkisuutta on ryhdytty kiireesti uudistamaan. Poikkeuksinakin esimerkit voivat osoittaa suuntaa muutostarpeille.

Epäluottamus poliittisia instituutioita kohtaan ei ole merkinnyt kansalaisten osallistumisaktiivisuuden ja halukkuuden vähentymistä. Se vain ilmenee nykyään muilla kuin perinteisillä foorumeilla. Erilaiset ei-institutionaaliset toiminnan muodot ovat voimakkaasti lisääntyneet. Vaikka niiden yhteys perinteisesti ymmärrettyyn yhteiskunnalliseen toimintaan saattaa joskus näyttää etäiseltä, ne paitsi ilmentävät jo sinänsä vaikuttamishalua ja sitoutumista yhteisölliseen toimintaan, myös tuottavat osanottajilleen kokemuksia vaikuttamisen mahdollisuudesta ja tuloksellisuudesta. (Della Porta 2000; Rättilä 2001; Stranius 2009.)

Toisaalta luottamus paikalliseen toimintaan ja paikallisiin vaikutusmahdollisuuksiin on samaan aikaan kasvanut (Suomen Kuntaliitto 2004). Tämä heijastuu myös paikallismedian kohtalaisen vahvassa asemassa alan yleisistä vaikeuksista huolimatta.³⁰ Ylipäänsä kansalaisten luottamus uutismediaa kohtaan on vahvempi kuin poliittisen vallan käyttäjiin (Haavisto & Kiljunen 2009). Muutenkin ennustukset kansalaisten kasvavasta poliittisesta passiivisuudesta ja välinpitämättömyydestä ovat ennenaikaisia. Kansalaistoiminta on hakeutunut perinteisten poliittisen osallistumisen muotojen sijaan vähemmän institutionaalsiin muotoihin. Ne eivät välttämättä ole samalla tavalla näkyviä ja median tavoitettavissa kuin perinteiset järjestäytyneen toiminnan tavat. Suomalainen poliittinen järjestelmä on EU:n laajentumisen ja globalistumisen oloissa selvästi murroksessa ja vasta hakemassa uusia kiintopisteitä. Koska suomalainen media on kehittynyt samaa tahtia valtiollisen demokratian ja sen instituutioiden kanssa, poliittisen järjestelmän lailla myös medialta ovat nyt uudet kiinnekohdat hukassa.

Viitteet

- 1 Aiempi versio on laadittu keväällä 2009 Oikeusministeriön demokratiayksikölle osana *Demokratiapolitiikan suuntaviivat – demokratiapolitiittinen keskusteluasiakirja 2009* -julkaisun valmistelua. Katsausta on muokattu ja täydennetty syyskuussa 2009.
- 2 Ks. Sanoman osavuosisikatsaus 1.1.–30.6.2009: Tehostamistoimet jatkuvat. Osavuosisikatsaus 6.8.2009, <http://www.sanoma.com/News.aspx?f=2113&d=45563&site=1> (19.9.2009).
- 3 Ks. "Mediatolat haluavat eroon verkkopalvelujen ilmaisuudesta: Viestintäalan laskusuunta jatkuu". *Turun Sanomat*, 3.8.2009. <http://www.ts.fi/arkisto/haku.aspx?ts=1,0,0,0:o:614583,0> (19.9.2009); "Mediamoguli Murdoch vaatii verkkolehtiä maksullisiksi", *Digitoday* 6.4.2009: <http://m.digitoday.fi/?page=showSingleNews&newsID=20098926> (19.9.2009).
- 4 Ks. "Online economics: The state of the news media 2009. PEW Project for Excellence in Journalism". http://www.stateofthedia.org/2009/narrative_online_economics.php?media=5&cat=3 (18.0.2009).
- 5 Ks. esim. "Murdoch attack on 'dominant' BBC". BBC News 29.8.2009. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8227915.stm> (18.9.2009); "Jaakko Rauramo: Ylen keskityttävä julkiseen palveluun", *Keskisuomalainen* 1.11.2007., <http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/jaakko-rauramo-ylen-keskitytt%C3%A4v%C3%A4-julkiseen-palveluun/22066> (17.9.2009).
- 6 Ks. esim. Virkkunen, Janne: "Arvostus yksin ei lehdelle riitä". *Helsingin Sanomat*, 31.5.2009, A2.
- 7 Ks. "LVM:n kansliapäällikkö perusteli valtion linjauksia; Laajakaistan epätasa-arvo herätti keskustelua". *Tietokone*, 20.11.2008. http://www.tietokone.fi/uutta/uutinen.asp?news_id=35799 (18.9.2009).
- 8 Valtioneuvoston päätös 17.8.2008. Ks. viestintäministeri Suvi Lindénin puhe Laajakaista kaikille -hankkeen alueseminaarissa Oulussa 2.4.2009. <http://www.mintc.fi/web/fi/puheet/puhe/view/850853> (15.4.2009); ks. myös Pursiainen 2008.
- 9 Ks. Liikenneministeriön tiedote lakivalmistelun vaiheesta 24.9.2009: "Laajakaistatukilaki". <http://www.lvm.fi/web/fi/lakihanke/view/906936> (13.11.2009).
- 10 Ks. "Sanoma pyrkii kaksinkertaistamaan verkosta saatavan liikevaihdon muutamassa vuodessa". *Helsingin Sanomat* 7.11.2009, B7.
- 11 Ks. keskustelua aiheesta *Search Engine Journalin* kotisivuilla: <http://www.searchenginejournal.com/8-things-we-learned-about-google-pagerank/5897/> (17.9.2009).
- 12 Ks. Save the Internet -kampanjan kotisivut: <http://www.savetheinternet.com/blog> (17.9.2009); "America insists on net neutrality: The rights of bits". *The Economist*, 26.9.2009, 69.
- 13 Äskettäinen esimerkki on Tanskan puolustusvoimien yritys kieltää tanskalaisen sotilaan kirjoittaman Afganistanin sotaa ja Tanskan roolia käsittelevän kirjan julkaiseminen. Perusteluna on Tanskan ja tanskalaisten sotilaitten turvallisuus. Ks. "Kiistely sotakirja julki – Tanskan puolustusvoimat teki rikosilmoituksen". *Iltasanomat* 17.9.2009, <http://www.iltasanomat.fi/uutiset/ulkomaat/uutinen.asp?id=1731008> (17.9.2009).

- 14 Vuonna 1991 tukisummat olivat suurimmillaan 478 milj mk (vuoden 2009 rahaksi muutettuna noin 92 milj. €). Vuonna 2006 vastaava tuki oli 15,2 milj. €. Ks. Joukkoviestintätilasto 1995, 209–210; Joukkoviestintätilasto 2006, 282, 307.
- 15 Ks. Virkkunen, Janne: ”Suuren kertomuksen puuttuessa”. *Helsingin Sanomat* 27.9.2009 . <http://www.hs.fi/juttusarja/virkkunen/artikkeli/Suuren+kertomuksen+puuttuessa/1135249619841> (3.11.2009).
- 16 Julkinen tuki eri muodoissaan (Suomen elokuvasäätiön tuki, AVEK:n tuki, EU:n Media Plus -ohjelmasta saatu tuki sekä Pohjoismaisen elokuva- ja televisiorahaston tuki) oli vuonna 255 yhteensä 18,5 milj. €.
- 17 ”Viestinnän moniarvoisuus julkisen palvelun tehtävän lähtökohdaksi”. Viestinnän keskusliiton lausunto 30.3.2009. http://www.vkl.fi/files/515/090330_Julkinen_palvelu_taydennyslausunto.pdf (luettu 18.5.2009); ”Mikael Jungner vastaa syytöksiin: Hölynpölyä”. *Suomen Kuvalehti* 21.5.2009. <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/mikael-jungner-vastaa-syytöksiin-holynpölyä> (17.9.2009).
- 18 Ongelmana on, että ohjelmien alkuperämaiden tilastointi pysyttelee vain maanosittaisessa jaottelussa. Ohjelmien kieliryhmittäinen alkuperä ei tule näkyviin, joten epäsuhta englanninkielisen ja muunkielisen ohjelmiston välillä jaa havaitsematta. Ks. Joukkoviestintämarkkinat 2007, 164–165; Aslama & Lehtinen, 25–26.
- 19 Ks. Mediakasvatusblogi: Asiaa mediakasvatuksesta. <http://mediakasvatus.blogspot.com/> (15.4.2009).
- 20 Ks. ”Yleisradion tehtävänä ei voi olla täysi palvelu.” Viestinnän keskusliitto 31.3.2009. http://www.vkl.fi/ajankohtaista/yleisradion_tehtavana_ei_voi_olla_taysi_palvelu.html. (15.4.2009).
- 21 Ks. Lvm:n tiedote 1.10.2009: ”Hallituspuolueet sopivat yleisradiomaksusta ja Ylen valvonnan uudistamisesta”. <http://www.lvm.fi/web/fi/tiedote/view/916791> (10.11.2009).
- 22 Ks. ”Pelastakaa Lasten Nettivihjeeseen toimitettiin viime vuonna 5706 vihjettä”. <http://www.pelastakaaapset.fi/fi/media/lehdistotiedotteet/2009/1880> (15.4.2009).
- 23 Ks. Internetissä julkaistavan rikollisen materiaalin rajoittamista selvittäneen työryhmän raportti. Sisäasiainministeriö, poliisiosaston julkaisusarja 2/2003. Sisäasiainministeriö: Helsinki. [http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/CEA68036DoB8E2C9C2256CAF0030B83A/\\$file/internet selvitys.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/CEA68036DoB8E2C9C2256CAF0030B83A/$file/internet selvitys.pdf) (28.9.2009).
- 24 Ks. esim. Mediakasvatuksen sanasto. <http://koti.welho.com/rsaarnia/materiaali/pedagogia/mediasanastoa.htm> (15.4.2009).
- 25 Askelta tähän suuntaan edustaa Mediakasvatusseuran ja Viestinnän keskusliiton yhteinen kannanotto 5.10.2009 peruskoulun mediakasvatuksen kehittämiseksi: http://mediakasvatus.fi/files/u4/ukutaito_lasten_ja_nuorten_kansalaistaidoksi.pdf (9.11.2009).
- 26 Ks. aiheeseen liittyviä Kuluttajaviraston tiedotteita: <http://www.kuluttajavirasto.fi/fi-FI/Uutiset/?groupId=4ac236ea-a13b-41f9-8416-248ca82aa95d> (15.4.2009).
- 27 Ks. Anne Kauhanen-Simanainen (2008) ”Julaiset verkkopalvelut luotava käyttäjän eikä tarjoajan ehdoilla”. Vieraskynä 3.3.2008, *Helsingin Sanomat*.
- 28 Ruotsalainen viestinnän tutkija Peter Dahlgren viittaa tällaiseen demokraattiseen kulttuuriin käsitteellä *civic culture*. Ks. Dahlgren 2000; 2005.
- 29 Kyse on poliittisten puolueiden ja vaaliedokkaiden saamasta rahallisesta tuesta, jonka julkistamisesta syntynyt kiista johti paljastuksiin ja epäilyihin väärinkäytöksistä. Tätä kirjoitettaessa syksyllä 2009 prosessi on yhä kesken.
- 30 Ks. esim. ”Perheiden hallitseman lehtikentän omistussuhteet polkevat paikallaan”, *Helsingin Sanomat* 10.6.2009, A17.

Kirjallisuus

- Ala-Fossi, Marko (2007). Kotiseutuasemista formaattiradioketjuihin. Teoksessa: Sauri, Tuomo & Rauli Kohvakka (toim.). *Joukkoviestimet 2006 / Finnish Mass Media*. Tilastokeskus: Helsinki, 21–42.
- Aslama, Minna (2003). ”Dumbing down” or ”diversification”? *The past decade of Finnish television*. Saatavilla: http://www.uta.fi/viesverk/fmcs/tv/aslama_u.pdf (luettu 19.9.2009).
- Aslama, Minna & Kivikuru, Ullamaija (2002). Lamajulkisuuden raamit: Suomalainen mediamaisema 2000-luvulla. Teoksessa: Kivikuru, Ullamaija (toim.). *Laman julkisivut: Media, kansa ja eliitit 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 25–45.

- Aslama, Minna & Lehtinen, Pauliina (2009). *Suomalainen televisiotarjonta 2007*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 2/2009.
- Aslama, Minna & Wallenius, Jaana (2005). *Suomalainen tv-tarjonta 2004*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 47/2005.
- Borg, Sami (2005). *Kansalaisena Suomessa: Kansalaisvaikuttaminen Pohjoismaissa ja European Social Survey 2002*. Oikeusministeriön julkaisuja 2005: 3. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Dahlgren, Peter (2000). The internet and the democratization of civic culture. *Political Communication* 17: 4, 335–340.
- Dahlgren, Peter (2005). The internet, public spheres, and political communication: Dispersion and deliberation. *Political Communication*, 22: 2, 147–16.
- della Porta, Donatella (2000). Edustuksellisten demokratioiden uudet haasteet. *Politiikka* 42: 4, 234–248.
- Eide, Martin (2008). On the expert system of popular journalism. Teoksessa: Myhre, Jan Eivind (toim.). *Intellectuals in the public sphere in Britain and Norway after World War II*. Unipub: Oslo, 79–90.
- Haantia, Tapio & Ojaniemi, Ari (2008). *Lähiajan laajakaistatarpeet maaseudulla*. Selvitys. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 57/2008. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö.
- Haavisto, Ilkka & Kiljunen, Pentti (2009). *Kapitalismi kansan kärjillä: EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2009*. Helsinki: EVA.
- Hallin, Daniel C. & Mancini, Paolo (2004). *Comparing media systems: Three models of media and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heikkilä, Heikki (2004). *Ohut ja vankka journalismi: Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla*. Tiedotusopin väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Heinonen, Ari (2008). *Yleisön sanansijat sanomalehdissä*. Tiedotusopin laitos, Journalismin tutkimusyksikkö. Julkaisuja A108. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Herkman, Juha (2005). *Kaupallisen television ja iltapäivälehtien avoliitto: Median markkinoituminen ja televisioituminen 1990-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Huovinen, Sakari (2007). Lapsille haitalliset sisällöt ja uudet sääntelymahdollisuudet. Teoksessa: *Miten vapaa sana? Viestintäoikeuden vuosikirja 2006*. KATTI, Oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto, 19–67.
- Joukkoviestintämarkkinat 2006 (2007)*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Joukkoviestintätalasto 1995*. Tilastokeskus: Helsinki.
- Joukkoviestintätalasto 2006*. Tilastokeskus: Helsinki.
- Kantola, Anu (2002). *Markkinakuri ja managerivalta: Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Kivioja, Pasi (2008). *Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa*. Tiedotusopin laitos, Julkaisuja A 106. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kunelius, Risto & Reunanen, Esa (2008). Iltalehden suuri lupaus: Osallistuva journalismi ja populistin karikatit. Journalismikritiikin vuosikirja. *Tiedotustutkimus* 31: 2, 45–56.
- Kunelius, Risto & Reunanen, Esa (2008). Aktivoituvan journalismin aakkosia. Journalismikritiikin vuosikirja. *Tiedotustutkimus* 31: 2, 57–63.
- Lee, Mordecai (2006). The rise and fall of the Institute for Government Public Information Research, 1978–1981. *Public Relations Review* 32: 2, 118–124.
- Liu, Brooke Fisher (2007). President Bush's major post-Katrina speeches: Enhancing image repair discourse theory applied to the public sector. *Public Relations Review* 33: 1, 40–48.
- Matikainen, Janne (2009, tulossa). *Sosiaalisen ja perinteisen median rajalla*. Tutkimusraportti. Viestinnän tutkimuskeskus CRC. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- McChesney, Robert W. (2003). The problem of journalism: A political economic contribution to an explanation of the crisis in contemporary US journalism. *Journalism Studies*, Vol. 4: 3, 299–329.
- Moisio, Pasi; Karvonen, Sakari; Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.) (2008). *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Helsinki: Stakes.
- Moring, Tom & Nieminen, Hannu (2006). Media ja demokratia: Ehdotuksia indikaattoreiksi. Teoksessa: Borg, Sami (toim.). *Suomen demokratiaindikaattorit*. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: Oikeusministeriö, 173–203.
- Mäkinen, Olli (2006). Näkökulmia tietoverkkojen itsesääntelyyn. *Informaatiotutkimus* 25: 2, 41–52.
- Nieminen, Hannu (2006a). *"Kansa seisoi loitompana": Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Tampere: Vastapaino.

- Nieminen, Hannu (2006b). Disobedient media – unruly citizens: Governmental communication in crisis. Teoksessa: Carpentier, Nico & Cammaerts, Bart (toim.). *Reclaiming the media*. Bristol: Intellect Publishers, 176–191.
- Nieminen, Hannu (2009a, tulossa). Global copyright regulation and the prospects of European public sphere: The case of TVkaista. Teoksessa: Gripsrud, Jostein & Moe, Hallvard (toim.). *The digital public sphere: Challenges for media policy*. Göteborg: Nordicom.
- Nieminen, Hannu (2009b). The European public sphere and citizens' communication rights: A proposal for democratic media policy in the European Union. Teoksessa: Garcia-Blanco, Iñaki; Van Bauwels, Sofie & Cammaerts, Bart (toim.). *Media agoras: Democracy, diversity, and communication*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 16–44.
- Nieminen, Hannu & Pantti, Mervi (2009). *Media markkinoilla*. 2. laitos. Helsinki: Loki-kirjat.
- Nieminen, Hannu; Aslama, Minna & Pantti, Mervi (2005). *Media ja demokratia Suomessa: Kriittinen näkökulma*. Oikeusministeriön julkaisu 11/2005. Helsingin yliopiston viestinnän tutkimuskeskus CRC & Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma. Helsinki: Oikeusministeriö
- Ojajärvi, Sanna; Valtonen, Sanna & Uronen, Ilkka (2008). *Yhteisötelevisiosta totta? Alueellisen ja yhteisöllisen television mahdollisuudet Suomessa*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 55/2008. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö.
- Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville (toim.) (2006). *Politiikat taistelivat, media kertoo: Suomalaisen politiikan mediapelejä 1981–2006*. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Pernaa, Ville; Niemi, Mari K. & Pitkänen, Ville (toim.) (2007). *Mielikuvavaalit: Kevään 2007 eduskuntavaalien mediailmiot*. Turku: Kirja-Aurora.
- Pietikäinen, Sari (2000). *Discourse of differentiation: Ethnic representations in newspaper texts*. Jyväskylä Studies in Communication 12. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pursiainen, Harri (2008). *Laajakaista kaikkien ulottuville: Kansallinen toimintasuunnitelma tietoyhteiskunnan infrastruktuurin parantamiseksi*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 46/2008. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö.
- Rinne, Jarmo (2008). Poliittisen toiminnan yksilöistyminen ja henkilökohtaistuminen. *Politiikka* 50: 1, 75–83.
- Rättälä, Tiina (2001). Kansalaistuva politiikka? Huomioita kuntalaisaktiivisuudesta poliittisena toimijuutena. *Politiikka* 43: 3, 190–207.
- Setälä, Maija (2006). Demokratia käsite ja demokratian normatiiviset perusteet. Teoksessa: Borg, Sami (toim.) *Suomen demokratiaindikaattorit*. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: Oikeusministeriö, 1–12.
- Starnius, Leo (2009, tulossa). Epämuodollinen kansalaistoiminta – järjestötoiminnasta kevyttaktivismiin. Teoksessa: *Suomalaiset osallistujina: Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen*. Oikeusministeriön julkaisuja, 134–165.
- Suomen Kuntaliitto (2004). *Tutkimus kunnallispoliittisista asenteista ja äänestämisestä*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto & Taloustutkimus.
- Thomas, Pradip (2006). The communication rights in the information society (CRIS) campaign. *International Communication Gazette* 68: 4, 291–312.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo (1998). *Sanomia kaikille: Suomalaisen lehdistön historia*. Helsinki: Edita.
- Torvi, Kai & Kiljunen, Pentti (2005). *Onnellisuuden vaikea yhtälö: EVA:n kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2005*. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.
- Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle kansalaisten suoran osallistumisen kehittymisestä (4.4.2002). Saatavilla: [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/C93962CC359D6F51C2256B91003EDEE1/\\$file/osallisuusselonteko.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/C93962CC359D6F51C2256B91003EDEE1/$file/osallisuusselonteko.pdf) (luettu 19.9.2009).
- van Cuilenburg, Jan & McQuail, Denis (2003). Media policy paradigm shifts: Towards a new communications policy paradigm. *European Journal of Communication* 18: 2, 181–207.
- Ylönen, Olli (2002). *Paikallisradioita Suomeen!* Tiedotusopin laitoksen julkaisuja C 36. Tampere: Tampereen yliopisto.